

РЕЦЕНЗИЯ

По конкурса за заемане на академичната длъжност *ПРОФЕСОР* по специалност Филология 2.1 Български език да нуждите на Секцията за история на българския език,

съгласно обявата в ДВ бр. 22 от 15.03.2019 г.

с кандидат: д-р Ивона Велчева Карачорова, доцент в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

Рецензент: д-р Елка Петрова Мирчева, професор в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

Със заповед РД - 09-14 от 07.05.2019 г. съм определена за член на НЖ по конкурс за избор на академичната длъжност *професор* за нуждите на Секцията за история на българския език в Института за български език.

Единствен кандидат в обявения в ДВ бр. 22 от 15.03.2019 г. конкурс е доц. д-р Ивона Карачорова.

Ивона Карачорова е възпитаник на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, където през 1979 г. придобива магистърска степен по специалността *Българска филология*. През 1984 г. с труда *Кирило-Методиевият превод на славянския псалтир* придобива научната степен *доктор по филология*. От същата година до днес е сътрудник в Секцията за история на българския език към Института за български език. Преминава последователно през длъжностите филолог-специалист, научен сътрудник (III-I ст.), а през 2000 г. ѝ е присъдено научното звание *старши научен сътрудник II ст. (доцент)*.

В конкурса за академичната длъжност *професор* доц. Карачорова се представя с внушителна научна продукция, публикувана след последната хабилитация през 2000 г., състояща се от 58 научни публикации (1 монографичен хабилитационен труд, 2 студии, 49 научни статии – 3 от тях под печат, 3 рецензии за трудове, 2 персоналии, 1 хроника за научно събитие).

Научното творчество на доц. д-р Ивона Карачорова от години е обвързано трайно с изследванията върху Псалтира. На този проблем е посветена темата на докторската ѝ

дисертация, която по-късно прераства в извънредно ценното изследване *Към Кирило-Методиевския старобългарски превод на Псалтира*, което излиза на страниците на престижната поредица „Кирило-Методиевски студии“ и вече 3 десетилетия е извънредно ценен помощник в работата на изследвачите на старата славянска книжнина. Темата за псалтира остана неизменна част от научните дирения на кандидатката и по достойнство нареди името ѝ сред най-големите познавачи на тази богослужбена книга в славянската книжнина. На сложната текстологична картина, която представлява хилядолетното разпространение на ветхозаветната книга, са посветени още множество конкретни приноси и разработки на авторката.

Поредна крачка напред е монографично изследване *Боянски псалтир – среднобългарски паметник от XIII в.* В него И. Карачорова си поставя за задача да изследва и въведе в научно обращение най-древния псалтир в българските книгохранилища. Откритият през 1977 г. ръкопис днес е едно от най-ценните притежания на Националния исторически музей, където се съхранява под № 1 в колекцията от славянски ръкописи.

Доц. Карачорова познава добре Боянския псалтир и е един от първите изследователи, които го привличат активно в своите изследвания. Въпреки това той е известен единствено по своите разночетения, а съставът му (извън текста на Давидовите псалми) не е подлаган на цялостно проучване.

Представеното изследване и издание е съставено в съгласие със съвременната практика за осъществяването на подобни извороведски приноси. Кратките уводни думи са последвани от подробно и изчерпателно кодикологично описание на ръкописа. Характеристиката на писмото и орнамента, начертанието на буквите е подкрепено от позовавания на фундаментални палеографски справочници и потвърждава характерна за XIII в. писмена практика. Прецизно е направеното описание на надредните буквени съкращения, на лигатурите и системата от надредни знаци. Съществено място в изследователската студия е отделено на състава на ръкописа. Въпреки привидно устойчивия си характер (150+1 Давидови псалми), ръкописните и печатните Псалтири се отличават с впечатляващо разнообразното си съдържание поради допълнителните текстове, включвани в тях – богослужбени, поучителни, агиографски творби, молитви. Това са т. нар. следовни псалтири. За съжаление поради изгубения край на ръкописа не може да се направи предположение дали Боянският псалтир спада към тази група.

Боянският псалтир е един от най-ранните псалтири, в които се появяват молитвени последования по катизми. Именно те правят паметника толкова интересен, а един уникален богородичен тропар, за който И. Карачорова отбелязва, че среща за първи път, ѝ дава основание да направи предположение за несъхранена днес част от ръкописа, която е съдържала още псалми и тропари.

Молитвените последования, състоящи се от 3 тропара и молитва, се появяват в славянската ръкописна традиция през XIII в. За разлика от извънредно устойчивия псалтирен текст, те са извънредно различни. Изследователката прави много интересно сравнение между такива последования в група от псалтири, сравнени с Боянския.

Боянският псалтир е двуеров и двуюсов ръкопис. Изведената от Карачорова правописна система, характеристиката на използваните графемни, както и разпределението им по точно определени позиции говорят за добре установена система и строго следвани правила. С двуеровия си и двуюсов правопис Боянският псалтир се съотнася с ръкописи като Дечанското евангелие, Добрейшовото евангелие, Радомировия псалтир, Лобковския паремийник.

В раздела, посветен на езиковите особености на Боянския псалтир, са изведени най-характерните му морфологични и синтактични характеристики. В това отношение паметникът споделя общите черти на голяма група среднобългарски ръкописи.

Анализирайки лексикалния материал, който извлича от Боянския псалтир, авторката с основание изоставя многократно интерпретираните данни от Давидовите псалми, и се насочва към напълно неизследваните тропари и молитви. Ексерпирани и изследвани е много любопитен материал, изнесени са редица нови за лексикографските справочници лексеми, на анализ са подложени редки думи. Висока оценка заслужава изтъкването на появата на нови значения на познати от лексиколожките и лексикографските изследвания лексеми. Подобен подход, който поставя акцент не само на непознатото, на несрещаното досега, а обогатява и семантичната структура на вече отбелязвани лексеми, заслужава да бъде оценен по достойнство.

Сериозен дял в изследователската студия заема редакционната принадлежност на Боянския псалтир. И. Карачорова има свой личен принос в извеждането на основните редакции на псалтирния текст. В настоящото изследване наблюденията за мястото на ръкописа сред останалите псалтирни текстове са подкрепени с прегледни таблици от

разночетения и паралелен гръцки текст. Изводите от направеното представяне на Боянския псалтир категорично потвърждават западнобългарския произход на паметника. Изследователската студия е последвана от издание на текста. Принципите на неговото предаване са изведени в нарочен раздел. Те следват най-добрите съвременни едиционни практики. Текстът се възпроизвежда максимално точно, а всички необходими бележки и коментари са изведени под линия.

Монографията на доц. д-р Ивона Карачорова *Боянски псалтир – среднобългарски паметник от XIII в.* е изпълнена на високо научно равнище. С нея в обращение влиза ценен ръкопис от XIII в. Трудът е извороведчески принос в областта на палеославистиката, където въпреки съвременните технологии дипломатичното издание и научно изследване, което представя даден паметник, продължава да има и винаги ще има огромна стойност.

Темата за Псалтира присъства и в множество от научните публикации, представени за участие в конкурса. Тук искам да подчертая широкия поглед върху темата на кандидатката, която в най-добрите традиции на текстологията разглежда псалтирните ръкописи като особен тип сборници, които променят и разширяват съдържанието си с множество на брой предисловия и послесловия, молитвени правила, полиелейни припела, т. нар. *Молитва след Псалтира* или *Сказание за Псалтира* (№№ 21, 16, 2, 15, 20, 4, 3, 5). Значимо място в псалтирните ръкописи заемат т. нар. библейски песни, които са от огромно значение за химнографията. Проучването им особено след откриването на т. нар. нова част на Синайския псалтир дава повод на Карачорова да разгледа този аспект от тематиката, свързана с Псалтира, в поредица от публикации, които обхващат ръкописи от най-ранния старобългарски превод до атонската редакция (№№ 14, 13, 11).

Значимо място в научното творчество на доц. И. Карачорова заема изучаването на тълковните псалтири (№№ 18, 24, 36, 28). Наред с известните в славистиката тълкования към псалмите на Псевдо-Атанасий и на Теодорит Кирски, в чието изучаване кандидатката има значим принос, особено висока оценка заслужава едно нейно откритие, което въведе в славистиката най-богатата, сложна и обемната катена в славянската ръкописна традиция, обединяваща в едно коментарите на 15 автора (№ 31 и № 42).

В рамките на разглеждането на псалтирната тематика непременно искам да отбележа две публикации, с които доц. Карачорова приключва по достоен, но непредвиден начин участието си в два проекта, които не по нейна вина не завършват с отпечатване на

монографичен труд с нейно участие – това е Радомировият псалтир и № 1 от списъка с публикациите, където под форма на допълнения към изданието на Макарийоска е представена част от подготвяно с нейно участие издание, както и № 39 от списъка – една публикация, обобщаваща изследванията на кандидатката върху Петничкия (Лепавински) псалтир от 1488 г.

През последните години в обсега на изследователския интерес на доц. Карачорова попадна историческият развой на молитвения блок от т. нар. екзорсизми (Василиевите молитви), както и други апокрифни молитви против зли сили и болести, които авторката проследява от най-древния Синайски евхологиум до требниците от XVII-XIX в. (№№ 47, 37, 43, 45, 34).

Заниманията на доц. И. Карачорова със сравнително късни ръкописни требници дават материал за интересните ѝ разработки върху тълкованията на молитвата *Отче наш* (№ 17), *Молитвата на седемте отроци* (№ 32), както и на *молитви за родилки* (№ 46).

По отношение проучванията на кандидатката върху евхемния жанр в старата славянска книжнина специално искам да открия обемната студия, посветена на молитвите за всеки ден от седмицата на Кирил Туровски и тяхното присъствие в ръкописи от българските книгохранилища (№ 2). Това изследване е принос по отношение присъствието на творчеството на големия руски книжовник от XII в. в южнославянската книжнина. Авторката прави ценни наблюдения върху лексиката на българските преписи и издава един съкратен цикъл от тези молитви.

Подчертан е интересът на И. Карачорова към агиографски произведения (№№ 35, 12, 23). Текстологичният анализ при нея винаги е тясно обвързан с лингвистично изследване. Особено много авторката е привлечена от сложните думи, които разглежда като неотменен белег в изграждането на старобългарския книжовен език (№№ 27, 44, 41).

В периода от последната си хабилитация през 2000 г. досега доц. И. Карачорова отчита участие в 10 научни проекта, като ръководи 2 от тях:

1. Компютърни и интерактивни средства в исторически езиковедски изследвания BG051 PO001-3.3-04-0011. 2012-2014. Участник.
2. Информатика, граматика, лексикография BG051PO001-3.3.06-0024. 2012-2014 г. Участник.
3. Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика

BG051PO001-3.3.06-0022/19.03/2012. 2010-2012. Участник.

4. E-Медиевалия . Електронни ресурси за дистанционно обучение по медиевистика. BG 051PO001-4.3.04-004/2012 на СУ „Св. Климент Охридски“. 2013- 2015. Участник.
5. Проект на МНИ „Македония – минало и съвременност“ – 2016-2017. Участник.
6. Проект на Секцията за история на българския език – „Изследване и издаване на писмени паметници от 9 до 19 век като част от културноисторическото наследство и националната идентичност“. 2009-2014 /два етапа/. Участник.
7. Колективен планов проект между ИБЕ и Институт славяноведения –РАН „Език и култура през епохата на глобализация“, подпроект на Секцията за история на българския език: „Славянската ръкописна и старопечатна книжнина – езиково-текстологични и културологични аспекти“. 2013-2015. Участник.
8. Проект между ИБЕ и Института за лингвистика на Румънската академия на науките – „Диастратично вариране на лексиката на стария български и стария румънски език“, 2017-2019. Участник.
9. Проект на КМНЦ – „Песнивец на цар Иван Александър – изследване и издание“, 2015- 2017. Ръководител.
10. Проект на Секцията за история на българския език – „Лексикографски и лексиколожки изследвания на произведенията на Патриарх Евтимий“.2015-2017. Ръководител.

Представената справка за забелязани цитирания съдържа 68 позиции. Смятам, че техният брой на практика е много по-голям. Посочените цитиращи автори, както и изданията, в които са публикувани техните трудове дават достатъчно изчерпателна представа за големия авторитет, с който се ползва в научните среди името на доц. д-р Ивона Карачорова. Представена е и справка за изпълнение на минималните критерии за заемане на академичната длъжност *професор*, въведени в Правилника за приложение на ЗРАС РБ, както и вътрешните правилници за неговото приложение на БАН и ИБЕ. От тях се вижда, че кандидатката не само покрива, а многократно надвишава поставените изисквания.

Кандидатката отчита 28 участия в научни форуми, от които 5 – в чужбина.

Представата за присъствието на доц. д-р Карачорова сред палеославистичната общност няма да бъде пълно без преподавателската ѝ дейност. Цели две десетилетия тя преподава в ПУ „Паисий Хилендарски“ – води лекции и упражнения по *старобългарски език*, лекции по

историческа граматика на българския език, лекции и упражнения по *църковнославянски език*, чете и спецкурс по *текстология*. Свидетел съм на отдадеността ѝ към преподавателската работа и на огромното уважение, с което се ползва нейното име сред средите на преподавателите и студентите.

Обобщавайки казаното дотук, ще подчертая, че доц. д-р Ивона Карачорова се ползва със заслужен авторитет сред средите на изследователите, свързали творческия си път с палеославистиката. Особено значими са нейните постижения във връзка с изучаването на славянския превод на Псалтира – една тема, приносите в чието изследване наредиха името ѝ сред най-известните му изследователи.

Представените материали в конкурса напълно съответстват на изискванията за заемане на академичната длъжност *професор*, за което ще гласувам с пълна убеденост.

05.06.2019 г.

Рецензент:

(проф. д-р Елка Мирчева)